

διαχειρίσις τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς νομοθετικῆς ἢ δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ὑπνικῶν. Τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἣν πρῶτος ἐκ τῶν νεωτέρων ἐκῆρυξε διεθνῶς ἐγκυρον ὁ ἀγγλος ὑπουργὸς Castlereagh ἐγίνωσκον οἱ ἀρχαῖοι καὶ εἶχον μάλιστα ἐν ἐφαρμογῇ, ὡς βεβαιούμεθα ἐκ τοῦ ἐξῆς στίχου τοῦ Εὐριπίδου :

Σπάρτην ἔλαχεσ' κείνην κόσμει  
τὰς δὲ Μυκίνας ἡμεῖς ἰδίᾳ 46.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης πηγάζει καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἀλλοδαπῶν ἐξουσία διαρκούσης τῆς ἐν τῇ πολιτεῖᾳ διαμονῆς αὐτῶν. Αἱ σχέσεις αὗται διεγάρφοντο καὶ οἰονεὶ ἐπεκυροῦντο σιωπηρῶς ὑπὸ τῶν πολιτειῶν· ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ συνθῆκαι ἐπὶ τούτῳ συνομολογοῦντο, ὡς κατὰδὴλον γίγνεται ἐκ τῆς μεταξὺ Ἱερραπυτνίων καὶ Πριανδίων συνθήκης, τῆς μεταξὺ Οἰανθέων καὶ Χαλίων, ἐν ἣ ἐπιγέγραπται :

τὰ ἐπιδαμῖφ δίκᾳ χρῆσθω,

καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων τῶν ἐνδόξων συγγραφέων<sup>47</sup>. Ἐκ τούτων πάντων καταδεικνύται ὅτι ἐκάστη τῶν πολιτειῶν ἐδικαιοῦτο ν' ἀποφαίνηται ἐπὶ τῶν ἐπιδίκων νομικῶν σχέσεων, καὶ ἐπαφιεμένη τὴν τοῦ δικαστηρίου ἐκλογὴν εἰς τὸν διάδικον, ἐπετήρει μόνον χωρὶς νὰ ὀρίξῃ τοὺς κανόνας τῆς διαδικασίας. Ὁ κανὼν οὗτος ἦτο ὑποχρεωτικὸς καὶ ἀναλλοίωτος, πρόστιμον δ' ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς παραβάτας.

2. Ἐνίοτε τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν ἀνέθετον εἰς παρακείμενον τι κράτος, ἐκλέγουσαι ἐξ αὐτοῦ διαιτητὰς, οἵτινες συνερχόμενοι ἀπεφάδιζον : «Μελιταίοις καὶ Πειραίοις ἐκριναν οἱ ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν αἰρεθέντες δικασταί, Δωρύμαχος κτλ. αὐτῶν ἐπιχωρησάντων ἐξ ὁμολόγων· ὅρια μὲν εἶμεν τῆς χώρας κτλ.» ἄλλοτε δὲ εἰς ἰδιώτην καλούμενον τούτου ἕνεκα κατὰρτιστῆρα<sup>48</sup>. Οὕτως οἱ Κερκυραῖοι ἐρίσαντες ποτε περὶ Λευκάδος πρὸς Κορινθίους ἐξελέξαντο διαιτητὴν τὸν Θεμιστοκλέα, ὅστις ἀπεφάνθη ὑπὲρ αὐτῶν, καταδικάσας τοὺς Κορινθίους εἰς τὴν πληρωμὴν εἰκοσὶ ταλάντων<sup>49</sup>. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς Μεγαρεῖς ἐρίσαντες ἐποιήσαντο Λακεδαιμονίους δικαστὰς καὶ διαλλακτάς, τὴν δὲ δίκην ἐδίκαναν Σπαρτιατῶν πέντε ἄνδρες, Κριτολαΐδας. Ἀμομφάρετος, Ὑψηλίδας, Ἀναξίλας, Κλεομένης<sup>50</sup>.

## ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

- 1) Εὐριπίδ. Φοῖνισ. στιχ. 536—547.
- 2) Πλάτ. Κρίτ. §. XIII. 51.
- 3) Εὐριπ. Ἡρακλ. 143—144.
- 4) Bæekh. Corp. Inscript. II, 280.
- 5) Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ὁμοσπονδίας ὅφρα ἐν εἰσέτι καὶ τὸ ὄνομα ὁμονομία, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν περισσώθεντων νομισμάτων μνημονευόντων ταύτης, οἶον· Ἐφεσίων-Σμυρναίων ὁμόνοια. Χίων-Σμυρν. ὁμόν. Σμυρν.-Λακεδ. ὁμόν. Χίων-Ἐρυθραίων κτλ. Κοραῖ, ἐλλήν. Βιβλιοθ. τ. Δ, ἐν ἀρχῇ Αὐτοσχ. Στοχασμῶν.
- 6) Διοδ. Σικελ. ΙΔ, 19.
- 7) Μέντορ. τόμ. 3. φυλ. ιγ. σελ. 272.
- 8) Στραβ. Γεωγρ. σελ. 632. ἔκδ. Κοραῖ.
- 9) Ἡρόδ. Β. Ι. 143, 148, 150.—Στραβ. Βιβλ. Β. 8, 14.
- 10) Πausan. VII. 9, 4.—Πολυβ. IV. 15, 16.
- 11) Γολδσμῖθ Ἑλλήν. Ἱστορ. τόμ. Β. κεφ. ΙΗ. Πολυβ. V, 93. Ἴδε καὶ Πaus. ἐν Ἀχαϊκοῖς καὶ Πλούταρχ. ἐν Κλεομέν. καὶ Αἰγίδος Βίφ.
- 12) Στραβ. Βιβλ. IX, 643.—Ἀριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. Β κεφ. 6 σ. 313.
- 13) Ὀμηρ. Ἰλ. Β. 286. 389.—Pouqueville «Grèce» σελ. 8.
- 14) Freret ἐν ὑποσημ. St. Croix. Charles de Valois αὐτόθι.
- 15) Αἰσχ. περὶ παραπρεσβ. 11 §. 121.
- 16) Διον. Ἀλικ Ρωμ. Ἀρχ. Δ. 25—Boeckh. C. inscript. t. B. σ. 4018.
- 17) Ἀνών. Σχολικστ. εἰς Δημ. περὶ εἰρήν. 56.

- 18) Δημοσθ. ὑπὲρ στεφ. 151, 154, 155.
- 19) Ἑτυμολ. Μέγα ἐν λέξει ἱερομνήμων.—Θουκ. V, 30.
- 20) Σχολ. Εὐριπ. Ὀρεστ. στιχ. 1094 καὶ Καλλιμ. Ἐπιγρ. 41.
- 21) Cicero. de Invent. 1, 3.
- 22) Laurent Histor. du dr. des Gens tom. II. σ. 87.
- 23) Πλούταρχ. Κίμ. §. 8.
- 24) Cicero. de Invent. II. 22.—Διοδ. XIII, 100.—Πλούτ. P. Z. 37.
- 25) Ἡρόδ. Γ. 22.
- 26) Barbeyrac Hist. des anciennes traités σ. 282. art CCC XXXVI.
- 27) Rangabès Antiquités Helleniques tom. II, 42.—Ἱσοκρ. Πανηγ. Α, 60.
- 28) Στραβ. Γεωγρ. Η, 358.—Πολυβ. Ἱστορ. Βιβλ. IV. C. LXXII, —Θουκυδ. V.
- 29) Ἡρόδ. Α. 67, 68.—Ε, 23.—Η, 72.—Θ, 28.—Θουκ. Α. 68. 79, 119 125. κτλ.
- 30) Θουκ. Α. 89, 94, 95, 103.—Β. 7, 9.
- 31) Ἱσοκ. Πανηγ. Α. 62. Ἐκδ. Α. Κοραῖ.
- 32) Θουκ. Ι. 96.
- 33) Διοδ. Σικελ. Βιβλ. LX. σ. 471.
- 34) Θουκ. Α. 25.
- 35) Ἀριστοτελ. Πολιτ. Γ. δ. 2.
- 36) Pouqueville «Grèce» σελ. 91.
- 37) Νομ. IB. 950. B.
- 38) Πλούτ. περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης κτλ. §. 5. 6.
- 39) I. A. Σούτσου λόγ. Πρυταν. 20 Μαΐου 1858.
- 40) Bæekh Corp. Inscript. tom. II. σελ. 400.
- 41) Αὐτόθι σελ. 282.
- 42) Bæekh Corp. Inscript. tom. B. σελ. 282.
- 43) I. Barbeyrac Sup. au corps diplom. 282, 286, 288, 300, 355. κτλ.
- 44) Ἡρόδ. II 158. 178. 181.
- 45) Δημοσθ. πρὸς Λακρετ.
- 46) Εὐριπ. ἀποστ. 19—20.
- 47) Bæekh Corp. Inscript. tom. II. σελ. 145.—Barbeyrac Suppl. au corps diplomatique σ. 282. art. CCCXXXVI.
- 48) Ἡρόδ. Ε, 95.—Θουκ. Ε, 41.
- 49) Πλούταρχ. Θεμιστοκλ 3. ΚΑ.
- 50) Πλούτ. Σολ. §. 10.

(Ἀκολουθεῖ).

## Η ΠΟΜΠΗΪΑ.

Ἦτο μία θερινὴ πρωΐα τοῦ Αὐγούστου 1889 ἡ ἐπομένη τῆς εἰς Νεάπολιν ἀφίξεώς μου, ὅτε ἠθέλησα ἀμέσως νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν ἐκ τῆς ἰδίας τέφρας ἀναδυομένην Πομπηΐαν, ἁλλήν Νιόβην, ἣς ἡ θέα διαθέτει, ὁμολογῶ, λίαν ἀθύμως καὶ διεγείρει λυπηρὰ καὶ μελαγχολικὰ αἰσθήματα. Μόνον ἕξ ὥρας ἐσήμερις τὸ ὥρολφγιον, ὅτε ἐξεκίνησεν ὁ σιδηρόδρομος καὶ ἤδη ἡ θερινὴ ζέστη ἦτο ἀνυπόφορος σχεδόν, ἡ δὲ ἡμέρα προεμηνύετο ἐκ τῶν καυστικωτέρων· καὶ ἦτο πράγματι τοιαύτη, ὡς καὶ ἡ ἐπομένη καὶ ἡ μεθεπομένη. Καὶ ὅμως ἤξιζε τῇ ἀληθείᾳ τὸν κόπον καὶ τὸν καύσωνα νὰ ἐπιθεωρήσω κατὰ τὰς τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας τὰ ἐρεῖπια ἐκεῖνα! Τὴν αὐτοχῇ ἄλλως Πομπηΐαν ἐθρήνησαν μετ' ἀγάπης πολλοὺς αἰῶνας μετὰ ταῦτα καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι καὶ ἐπιστήμονες, ἐν τε ποιήμασι καὶ εἰκόσιν, ἐν ᾠδαῖσι καὶ ἐν μελοδράμασιν, ἐν εἰκονο-

γραφημέναις μονογραφίαις καὶ ἐν ἀρχαιολογικαῖς διατριβαῖς, ἀπὸ τοῦ Alcubierre, ὅστις πρῶτος τῷ 1748 συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἐκταφῆς τῆς πόλεως ἐκείνης δι' ἀνασκαφῆς μέχρι τῶν νεωτέρων Overbeck καὶ Fiorelli. Πολλὰ ἐστεμμένα κεφαλαὶ καὶ πολλοὶ ἰδιῶται ἐφιλοτιμήθησαν τὰς ἐπαύλεις αὐτῶν νὰ διακοσμήσωσι κατὰ τὸν πομπηϊανὸν ρυθμὸν· ἡ δὲ καλλιτέχνης αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας Ἐλισάβετ δὲν ἀπηξίωσεν ὁλόκληρον τὸ ἐν Γαστουρίῳ τῆς ἐρατεινῆς Κερκύρας ἀνάκτορόν της καὶ ὅλον τὸ ἀγροκῆπιον νὰ ρυθμίσῃ εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἐπισκεπτόμενος αὐτὰ νὰ νομίζῃ ὅτι εἰρίσκειται μετὰ τῶν παρὰ τὸν Βεζουβίου ἐρειπίων. Οὕτως οὐδεμία τῶν ἐκ τοῦ κόσμου ἐκλειψασῶν μεγαλοπόλεων, οὔτε ἡ Βαβυλών, οὔτε ἡ Νινευί, οὔτε αἱ Θῆβαι, οὔτε αὐτὴ ἡ Ρώμη ἐτιμήθη. ὡς ἡ Πομπηία, ὑπὸ τοσοῦτου θαυμασμοῦ ἤμα καὶ ἀγάπης.

Καὶ πράγματι ἡ Πομπηία, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, εἶναι ἐν τῶν περιεργότερων φαινομένων τοῦ κόσμου. Ταφεῖσα τὴν 23 νοεμβρίου τοῦ ἔτους 79 μ. Χ. ὑπὸ τὴν λάβαν, ἣν ἐξερεύγεται ὁ Βεζουβίος, καὶ ἐκταφεῖσα βαθμηδὸν μετὰ δεκαεπτὰ αἰῶνας μετ' ἄκρας ἐπιμελείας καὶ ὑπομονῆς, ἀποτελεῖ σήμερον ζωντανὴν εἰκόνα καὶ ἀναπαράστασιν τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος. Αἱ ὁδοὶ τῆς, τὰ ἱερὰ τῆς, αἱ οἰκίαι καὶ αἱ οἰκοδομαὶ, ἀνασκαφεῖσαι, εἶναι προσिताὶ κατὰ πάντα αὐτῶν τὰ μέρη, ὅπως ἦσαν πρὸ δεκαοκτῶ αἰώνων· ἐὰν δὲ ἐλλείπωσι τῆδε κάκεισε τὰ πολυτιμότερα ἀντικείμενα, μετενεχθέντα πρὸς μεῖζονα φύλαξιν εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως, μένουσιν ὅμως ζωγράφαι καὶ μωσαϊκά, στῆλαι καὶ μνημεῖα καὶ μυρία ὅσα περιέργα, διεγείροντα τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἐπισκέπτου. Μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη βλέπομεν ἐπὶ τῶν ὁδῶν τὰ ἔχνη τῶν ἀμαζῶν τῶν χρόνων τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Νέρωνος καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Διομήδους εὐρίσκομεν τοὺς ἀμφορεῖς τοῦ τελευταίου τρυγητοῦ τοῦ ἔτους 79· εἰσδύομεν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ γυναικωνίτου, καὶ σχεδὸν αἰσθανόμεθα τὴν ἐκ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀρωμάτων εὐωδίαν ἐπὶ τῶν τρικλίνων κατὰ τὸ τελευταῖον συμπόσιον. Κειμένη ἡ Πομπηία ἐν θαυμασίᾳ θέσει μετὰ τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Βεζουβίου, ἤκμαζεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι διὰ τοῦ ἐμπορίου. Οἱ πρῶτοι αὐτῆς κάτοικοι ἦσαν, φαίνονται, ἡ φοινικιτικῆς ἡ ἐλληνοϊταλιωτικῆς καταγωγῆς, ὡς δεικνύει ἄλλως καὶ τὸ ὄνομα τῆς, ἐκ τῆς ἐλληνικῆς λέξεως πομπή. Οὐχ ἔττον πλείονα τῶν πρώτων Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῆς ἔχνη ἀφῆκαν οἱ Καπριανοί, συγγενεῖς τῶν τρομερῶν Λατίνων. Κτῆσις ρωμαϊκῆ δι' ἐπιδρομῆς ἐγένετο ἡ πόλις αὕτη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σύλλα, ὅστις ἐτιμώρησεν αὐτήν, διότι συνετάχθη τῷ Μαρίῳ· ἔκαμεν αὐτὴν ρωμαϊκὴν πόλιν, ἀλλὰ δὲν ἰδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ τὸν ἀρχαῖον ἐλληνοϊταλιωτικὸν χαρακτῆρα, τὰ ἐλληνικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα καὶ τὸν ἀποικιακὸν βίον αὐτῆς. Ἦκμαζεν ἡ πόλις ὑπὸ τὴν συνετὴν ρωμαϊκὴν διοίκησιν, ὅτε τῷ 63 ἔτει μ. Χ. κατεστράφη ἐν μέρει ὑπὸ ἰσχυροῦ σεισμοῦ. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην παρίστανεν εἰς τὸ θέατρον τῆς Νεαπόλεως ὁ Νέρων, ὅστις ἐξ ἀλαζονείας δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαλείψῃ τὴν σκηνὴν, πρὶν ἢ τελειώσῃ τὸ σμᾶ του. Καὶ ἀφῆκαν μὲν τὴν Πομπηίαν οἱ κάτοικοι τότε, τρομάζοντες ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ, κατευνασθέντες τοῦ πανικοῦ, ὀλίγον ἐπανῆλθον καὶ ἡ πόλις εἶχεν ἀναλάβει τὴν πρώτην αὐτῆς λαμπρότητα, ὅτε κατὰ τινας μὲν τῇ 23 αὐγούστου, κατὰ τινας δὲ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, τῇ 23 νοεμβρίου τοῦ 79, περὶ τὸν ὄρθρον, ἐξεστράφη ἐκ τοῦ Βεζουβίου ἡ τρομερὰ ἔκρηξις, ἥτις ἔμελλε νὰ τὴν καταπίῃ. Αἱ δύο περιφρῆμοι ἐπιστολαὶ Πλινίου τοῦ νεωτέρου, αἱ περιγράφουσαι τὴν μεγάλην καταστροφὴν, καὶ ὁ θάνατος Πλινίου τοῦ φυσιοδίφου, προχωρήσαντος παραπολύ, ὅπως ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸ φαινόμενον, δίδουσιν ἡμῖν πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τοῦ γεγονότος. Οὐχὶ ἡ λάβα, ὡς παρὰ πολλῶν ἐλέγχθη, κατεκάλυψε καὶ κατέκαυσε τὴν Πομπηίαν, διότι αὕτη ἔκειτο ἐπὶ ἱκανῶς ὑψηλοῦ λόφου, ἀλλὰ μᾶλλον λίθοι καὶ λιθάρια αἰχμηρὰ καὶ ἀπειράριθμα συνεπλήρωσαν ἐκείνην τὴν καταστροφὴν καὶ κατεκάλυψαν τὴν δυστυχῆ πόλιν εἰς βάθος τριῶν περίπου μέτρων. Αἱ ἐπιπεσούσαι ἐκεῖναι ὕλαι δὲν ἐπέφερον πῦρ καὶ καυσίν, ὡς ἐσφαλμένως ἐπανελήφθη· οὐδεὶς ὀρείχαλκος φαίνεται ἀναλελυμένος· αἱ ὕλαι μόνον κατεστράφησαν. Προδήλως οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἄμα τῇ ἐκρήξει τῆς καταστροφῆς· οἱ ἀποθανόντες ὑπολογίζονται εἰς πεντακοσίους ἕως ἐξακοσίους. Ὦν οἱ πλείστοι κατέφυγον ἐντὸς τῶν οἰκίων, ἐνῷ ἔπιπτε βροχὴ πετρῶν καὶ λιθαρίων!

Κάρολος ὁ Γ' τῆς Νεαπόλεως τῷ 1748 ἤρchiσε συστηματικὰς ἀνα-

σκαφάς, ὅπως ἐκθάψῃ τὴν πόλιν. Καὶ ἔκτοτε αἱ ἐργασίαι δὲν ἔπαυσαν εἰμὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἢ μᾶλλον δὲν ἔπαυσαν ἐντελῶς, ἀλλὰ κατὰ διαλείμματα ἐξακολουθοῦσι. Τὸ ἀνασκαφὴν μέρος ἔχει περίμετρον 2,200 περίπου μέτρων, ἀπομένει δὲ ἀκόμη τεθαμμένον μέρος ἔχον περίμετρον 1000 περίπου μέτρων κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμούς.

Ἀς ἐπιθεωρήσωμεν λοιπὸν λεπτομερῶς ἐν πρὸς ἐν τὰ διάφορα μέρη τῆς ἀνασκαφῆς πόλεως. Ὁ εὐθυμὸς καὶ πλήρης ζωῆς νεαρὸς φίλος κ. Sabino, συνοδεύων ἡμᾶς, ἐχρησίμευσεν ἡμῖν ὡς ὁδηγός· ἀλλ' ὁμολογῶν ὅτι πᾶς ξένος εὐχερῶς καθοδηγεῖται ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει τῆς Πομπηίας, διότι τὰ πάντα ἔχουσιν ἐκεῖ ἄριστα διατάξει οἱ φιλόκαλοι καὶ φίλοι τῆς τάξεως Νεαπολιτανοί.

Ἡ Πομπηία περιεκυκλοῦτο ὑπὸ τειχῶν πρὸς Β καὶ Α καὶ Μ, ἐστερεῖτο δὲ, φαίνεται, τοιούτων πρὸς Δ πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὸ τεῖχος ἦτο διπλοῦν, ὕψους 12—15 μέτρων, καθ' ὥρισμένας δὲ ἀποστάσεις ἦσαν ὠκοδομημένοι ὑψηλοὶ πύργοι ἐπὶ τοῦ τεύχους καὶ πυλῶνες. Ὅκτω τοιούτοι ἐφερον εἰς τὴν πόλιν. Κυριωτέρα πύλη ἦτο ἡ τοῦ Ἡρακλείου, ἥτις συνέκειτο ἐκ τριῶν στοῶν. Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως ἦσαν πιθανῶς μονότονοι, ἐπειδὴ αἱ οἰκίαι εἶχον ὀλίγιστα ἀνοίγματα ἐπ' αὐτῶν. Ἐν ταῖς διασταυρώσεσιν ὅμως αὐτῶν ἦσαν κρήναι καὶ βωμοί· π. χ. ἐν τῇ ὁδῷ τῆς Τύχης. Τὰ παντοπωλεῖα καὶ ἀρτοποιεῖα ἦσαν σχετικῶς μικρά· ἐπίσης καὶ τὰ οἶνοπνευματοπωλεῖα (apothecae, tabernae, thermopolii). Ἐν πολλοῖς οἴκοις διακρίνονται περιστύλια, σιτοβολῶνες, ἐξώστα. Αἱ ὁδοὶ ἦσαν ἐστρωμέναι διὰ λάβας. Ἐν τῇ ὁδῷ Ἀγορᾶς (forum) ὑφύοντο δύο μεγάλοι ἀψίδες, ἡ μία τοῦ Καίσαρος Νέρωνος καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Καλιγούλα. Ἡ πόλις ἄλλως δὲν ἦτο πολλὸ εὐρύχωρος· οὐχ ἔττον περιεῖχεν ἐν ἀμφιθέατρον, δύο θέατρα, ἕξ ἀγοράς, ἐννέα ναοὺς, θέμας, στρατῶνα καὶ ἄλλα δημόσια οἰκοδομήματα.

Μεταξὺ τῶν ναῶν ἐξέχει ἐπὶ πλοῦτῳ κατασκευῆς ὁ τῆς Ἀφροδίτης ἡ θεὰ αὕτη ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν προστάτις τῆς Πομπηίας, διὸ καὶ ἡ ἐλληνικὴ αὕτη ἀποικία ἐκαλεῖτο Colonia Venaria, Comelia Pompejanorum. Οὐδὲν ἐγένετο ἐκεῖ ἄνευ τῆς ἐπικλήσεως τῆς Προστάτιδος θεᾶς. Ἡ δὲ λατρεῖα τῆς θεᾶς ταύτης τοῦ ἔρωτος ἦτο τι ἐξοχὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἐπὶ τινος τοίχου ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν: Oderis et iteras, ἦτοι: «Τὰς μισεῖς, καὶ ὅμως θὰ ἐπανεέλθῃς», ἐννοεῖται παρὰ ταῖς ἐλαφρῶν ἡθῶν γυναῖξιν! Ἀλλαχοῦ ὑπὸ εἰκόνα, παριστώσαν μάχην τινά, ὁ ζωγράφος ἐπικαλεῖται τὴν ὀργὴν τῆς Ἀφροδίτης ἐπὶ τοῦ τοιμήσαντος νὰ καταστρέψῃ αὐτήν. Ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης ἦτο μεγαλοπρεπέστατος· πυλῶνες εἰσῆγον εἰς αὐτὸν, περικυκλούμενον ὑπὸ 48 στηλῶν κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, ἐν αὐτῷ δὲ ἦσαν ἀγαλμάτια τῆς θεοῦ καὶ τοῦ Ἑρμαφροδίτου, ὑδροχόαι καὶ μετὰ αὐτῶν τὸ ἄγαλμα τῆς Venus Physica, τῆς θεᾶς τῆς γυναικείας γονιμότητος καὶ τοῦ ἔρωτος. Τοιχογραφία τις τὴν παριστᾷ ἐνδεδυμένην τήβεννον ἐρυθρὸν καὶ μέγαν μῦθιον φέρουσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔχουσαν δὲ παρ' ἑαυτῇ, ὡς ἡ Ἴσις τῆς Αἰγύπτου, νήπιον, τὸν καρπὸν τῶν Ἑρώτων ἑαυτῆς.

Ἄλλοι ναοὶ διακρίνονται ὁ τοῦ Διός, τοῦ Ἑρμοῦ, τῆς Τύχης, τῆς Ἰσίδος καὶ ὁ τοῦ Ἡρακλέους· ὁ τελευταῖος οὗτος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ὑψίστου μέρους τῆς πόλεως, ἦτο δὲ ρυθμοῦ αὐστηροῦ δωρικοῦ. Ὡραῖαι εἶναι αἱ σωζόμεναι ζωγραφίαι καὶ τοιχογραφίαι ἐν Πομπηίᾳ. Τοιαῦτα εἶναι ἡ τοιχογραφία ἡ παριστῶσα τὸν νεαρὸν ἥρωα τὸν μεταμορφωθέντα εἰς ἔλαφον, διότι κατέλαβε τὴν Ἀρτέμιδα ἐν τῷ λουτρῷ, αἱ ὀνομασταὶ τοιχογραφίαι τοῦ Πειρίθου καὶ τῶν Κενταύρων, τοῦ Ὀρφέως ἐξημερῶντος τὰ θηρία διὰ τοῦ ἥχου τῆς λύρας του, ἡ τοῦ Λαοκόοντος, ἡ τοῦ Ἀχιλλέως ἐν Σκύρῳ, ἡ τοῦ Ἀχιλλέως ἐλευθερῶντος τὴν Βρισηίδα, ἡ τῆς θυσίας τῆς Ἰριγενείας, κλ. Ἀλλαχοῦ ἐπικρατοῦσι σκηναὶ ἐρωτικά· π. χ. τοῦ Ἀδωνίδος ἐκπνέοντος μετὰ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν Ἑρώτων. Αἱ ζωγραφίαι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γυναικείως ἡ ἐργοστασιάρχου ἐριούχων παριστῶσι γυναῖκας καὶ παῖδια κατεργαζόμενα τὰ ὑφάσματα. Ἀλλαχοῦ, ἐπὶ τῆς εἰσόδου πιθανῶς σχολείου τινός, βλέπομεν παιδικὰς καὶ σχολειακὰς σκηνάς. Ἐδῶ ἔχομεν σκηνὰς οἶνοποιίας, ἐκεῖ ἀρτοποιίας καὶ ἄλλαχοῦ ὑποδηματοποιίας, πάσας ἐξωγραφημένας. Ὅποση δὲ ἀλήθεια καὶ πραγματικότης ἐν ταῖς ζωγραφίαις ἐκεῖναις καὶ ἐν τοῖς μωσαϊκοῖς, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ ἄνθη! Φοίνικες, λέανδροι, κυπάρισσοι, χρυσάνθεμα, ἄνθη πορτοκαλλέας μονονουχὶ ἀναδίδουσιν ἐκαστὸν τὴν ἰδίαν τερπνὴν ὁσμὴν. Κῦαμοι, συκαῖ, νάρκισσοι, ἡ ἱερὰ

νυμφαία τῶν Ἰνδῶν, φιλλύραι, τὰ πάντα εἶναι ἐκεῖ φυσικώτατα. Θηρία ἐπιτιθέμενα κατ' ἀνθρώπων ἡμιγόνων, ὄφεις λείχοντες κύνιστρα ἀνθρώπων καὶ ὀπωρῶν, δαίλαι· περιστεραί, ταῦροι, χοῖροι, ὄνοι καὶ ἄλλα ζῶα πιστότατα καὶ φυσικώτατα ἐκεῖ περισταναί. Αἱ παραστάσεις τέλος τῶν Κενταύρων, ἄρρηνων καὶ θηλέων, τῶν Φαύνων καὶ τῶν Σατύρων καὶ τῶν Βάκχων εἶναι αἰμίμητοι, ἀποδεικνύουσαι ὅτι εἰς τινὰ εἶδη ἡ ζωγραφικὴ ἐν Πομπηΐ ὑπῆρξεν ἔξοχος καὶ ἀνυπέροβλος.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντων πολλὰ διδασκόμενα περὶ τοῦ βίου, δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ, τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ἐν γένει δύναμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι πολλὴ ἦτο ἡ ἐκεῖ ἐπικρατοῦσα ἔκλυσις τῶν ἡθῶν καὶ πολὺς ὁ συβαριτισμός. Οὐχ ἦν τὸν ἐκ τῶν διαφόρων ἐπιγραφῶν βεβαιούμεθα ὅτι δὲν ἐστερεῖτο ἡ Πομπηΐα καὶ οἰκογενειακῶν καὶ ἀστυκῶν ἀρετῶν. Ἐν συγχά· εἶναι αἱ ζωγραφαίαι καὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τῶν θυρῶν οἰκῶν τινῶν, αἱ προδίδουσαι ἀγαλνύοντα ἀφροδίσια πάθη, ἄλλαι παραστάσεις μαρτυροῦσιν αἰσθημάτων φιλανθρωπίας πρὸς τοὺς πάσχοντας, φιλεργίαν καὶ φιλοπονίαν. Καὶ ἐν Πομπηΐα ἄλλως ἐμυμποῦντο τὰ λουκούλεια συμπόσια τῆς Ρώμης καὶ τὴν φρενιτιώδη ἀπόλαυσιν τοῦ ἔρωτος· καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐκεῖ, ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἔρως, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ πλοῦτος καὶ αἱ ἀπολαύσεις ἐτιμῶντο ἐν τῇ ψυχορραγούσῃ πόλει διὰ τὸσον ζωηρᾶς λατρείας, ὥστε παρὰ πολλῶν ἐπιστεῖθη ὅτι ἡ Πομπηΐα ἦτο ἡ κατ' ἔξοχον πόλις τῶν ὀργίων.

Ὁ ἔρως πρῶτα, οὐχὶ μόνον ὁ ἄτακτος καὶ ταραχώδης, ἀλλὰ καὶ ὁ ἥρεμος, μετεῖχε πολὺ ἐν τῇ βίῃ τῆς Πομπηΐας. Ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τις τὰς περισσωθείσας ἐπιγραφάς. Ὑπὸς πεισθῇ περὶ τούτου· ἐδῶ γράφει τις: «Κυσιλία, Βασίλισσα τῶν Πομπηϊανῶν, ψυχὴ γλυκεῖα»· ἐκεῖ: «Κόρη ὤραία· εἰς σέ μὲ στέλλει ἐκεῖνος, ὅστις εἶναι ἰδικός σου· χαῖρε!»· ἀλλαχοῦ: «Ὅστις ἀγαπᾷ νὰ ζήσῃ· ὅστις δὲν γνωρίζει ν' ἀγαπᾷ, νὰ χαθῇ!» καί: «Ὅστις ἀνίψ, ἄς ἀγαπήσῃ». Ὤραία, τῶντι φιλοσοφία! Ὁ Ζώσιμος, ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Βικτωρίαν του, ἐπικαλεῖται τὴν νεότητά του καὶ τὴν ἐξορκίζει νὰ δράμῃ εἰς βοήθειάν του. Γυνὴ τις ἐπιπλήττει τὸν ἄσποντον σύζυγόν της καὶ ἐκφράζει τὸ μῖσός της κατὰ τῶν μελαγχρινῶν κορῶν τῆς Συρίας καὶ Ἀραβίας. Τί περισσώτερον; Ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτῶν τοῦ ἀμφιθεάτρου στρατιώτης τις νικητὴς ἐπέγραψεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν ἐρωμένην του καὶ ὀνομαζῶν αὐτὴν «νικίτριαν τῶν νικητῶν» (victrix victorum).

Πανταχοῦ ἄλλως αἱ Πομπηϊανοί, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, σπουδαῖοι ἄνδρες καὶ φαυλόδοιοι, ἡρέσκοντο νὰ ἀφίνωσι μίαν ἀνάμνησιν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως δι' ἐπιγραφῶν ἢ γελιογραφῶν. Τινὲς τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι αἰσχυραί, ἄλλαι εἰρωνικαὶ κατὰ ἀρχόντων καὶ δικαστῶν, καὶ πολλαὶ ἐπαναληψίς γνωστῶν στίχων τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Τιβούλλου, τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Προπερτίου.

Ἡ Πομπηΐα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καταστροφῆς αὐτῆς δὲν ἦτο μεγάλη πόλις· οἱ κάτοικοί της δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἦσαν πλείονες τῶν 12 χιλ., οὐχ ἦν τὸν δὲν ἦτο ἐντελὴς ἀδοξος· τὸν αὐτὸν ἔξοχοι πολῖται κατῴκουν ἐν αὐτῇ. Ὁ Κικέρων εἶχεν ἐκεῖ, παρὰ τὴν ὁδὸν τῶν Τάφων, ἔπαυλιν. Ὁ Σενέκας ἐκεῖ διῆλθε τὴν νεότητά του, ἐκεῖ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος ἀπώλεσε τὸν υἱόν του. Στῆλαι, ἀγάλματα καὶ προτομαὶ διακεκριμένων ἀνδρῶν μαρτυροῦσιν ὅτι ἐν τῇ μέσῃ τῶν ἀπολαύσεων δὲν παρημελεῖτο ὁ πολιτικὸς βίος. Ἡ φήμη δὲ τῆς πόλεως καὶ ἐν Ρώμῃ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Τίτος μετὰ τὴν ἐκρηξίν τοῦ Βεζουβίου ἐσχέδιασε πρὸς στιγμὴν τὴν ἀνασκαφὴν τῆς πόλεως ἐκ τῆς καλυψάσης αὐτὴν φλεγόμενης ὕλης. Τὰ δημόσια ἄλλως τε οἰκοδομήματα αὐτῆς ἀποδεικνύουσι τὸν ἐκεῖ ἀνεπτυγμένον δημόσιον βίον· οὕτως ἡ δημοσία ἀγορά, ἡ Βασιλινή, τὰ δικαστήρια, τὸ Ταμεῖον, ἡ Κούρια καὶ τόσα ἄλλα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδιωτικὰ οἰκοδομήματα καὶ αἱ οἰκίαι, μάλιστα αἱ τῆς μεταγενεστέρως ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, διεκρίνοντο ἐπὶ μεγαλοπρεπεῖα, εὐμαρεία καὶ πολυτελεῖα κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐν Ρώμῃ. Ἐκεῖ τὸ atrium διὰ τοὺς ξένους, ἐκεῖ τὸ περιστύλιον διὰ τοὺς οἰκιακούς, μετὰ τῶν λεκανῶν καὶ πηδῶν, τῶν εὐρέων θαλάμων (cubicula), τῶν ταμείων (tablinum), τῶν συβαριτικῶν τρικλινίων (triclinium) τοῦ γυναικωνίτου (œcus), τῆς βιβλιοθήκης, τῆς ἐξέδρας, τοῦ ζυστοῦ, ἦτοι κηπαρίου. Ὁ ἀναπαριστῶν τὰς πομπηϊνὰς οἰκίας διὰ τῆς φαντασίας, θαυμάζει διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ζωγραφῶν, τοιχογραφῶν καὶ διακοσμῶ-

σεων. Τοιαῦτα εἶναι αἱ οἰκίαι τοῦ Μάρκου Λουκρητίου, τοῦ Γαίου Σαλλουστίου τοῦ Πάνσα, τοῦ Νιγιδίου. Πολλὴ ἀξιοπεριεργότερον εἶναι τὸ Venerium, Ἀφροδίσειον, οἶκος εἰδικὸς τῶν ἡδονῶν καὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν γυναικῶν χαρίτων. . . . Ἐπίσης ἐπισύρουσι τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπισκέπτου ἡ λεγομένη οἰκία τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ, ἡ τῆς μικρᾶς πηγῆς καὶ ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος. Αἱ θέμαι τῆς Πομπηΐας, κείμεναι παρὰ τὸν φόρον (ἀγορά), ἦσαν εὐρύχωροι καὶ εὐμαρέςτατοι, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν διαιρέσεων αὐτῶν· τὸ ambulacrum προηγέτο τοῦ apodyterium, ὅπου ἀπεδύνοντο οἱ λουόμενοι· ἐκεῖθεν οὗτοι διηυθύνοντο ἢ εἰς τὸ friyitarium (ψυχρολουσία) ἢ εἰς τὸ tepidarium (θερμολούτρον)· μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν διήρχοντο ὥρας τινὰς καὶ ἐγυμνάζοντο ἐν τῷ sphæristarium, ἐν τῷ bistictarium ἢ ἐν τῷ cella frigidaria. Τὰ δὲ γυναικεῖα λουτρά διεκρίνοντο διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς εἰσόδου: «Mulier». Καὶ τὰ θέατρα τῆς Πομπηΐας εἶναι ἀξιοπαρατήρητα. Τὸ τραγικὸν θέατρον, κείμενον ἐπὶ λόφου παρὰ τὴν ἀκρόπολιν, ἔχει διάμετρον 68 μέτρων. Δὲν εἶχε καλυφθῆ ἐξ ὀλοκλήρου κατὰ τὴν ἔκρηξιν ὑπὸ τῆς πεφυρακτομένης τέφρας. Αἱ βαθμίδες αὐτοῦ ἦσαν κατεσκευασμέναι ἐκ παρίου μαρμαρίου. Ἀλλὰ μάρμαρα τῆς Ἀφρικῆς, ἔδραι ὀρειχάλκιναι, στῆλαι καὶ ἀγάλματα κατεκόσμου αὐτό.

Μικροτέρας ἐκτάσεως ἦτο τὸ Ὡδεῖον ἢ Ἐλληνικὸν θέατρον καλούμενον, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 1500 θεατάς. Ἐξ αὐτοῦ περιεσώθησαν ἀντικείμενα ἐξ ὀρειχάλκου, ἐλέφαντος, ὅσπου καὶ ὀπτῆς γῆς. Παρὰ τὸ θέατρον τοῦτο κεῖται ὁ μέγας στρατών, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐπιστεῖθη ὡς ἀγορά. Ὅτι τοιοῦτον ἦτο τὸ οἰκοδόμημα μαρτυροῦσι καὶ τὰ ἐκεῖ εὑρεθέντα διάφορα ὄπλα, ξίφη, περικεφαλαῖαι καὶ ἄλλαι τοιαῦται. Συγχρόνως ἀνεσκάφησαν ἐν αὐτῷ βῆ σκελετοί, βεβαίως δυστυχῶν στρατιωτῶν, οἵτινες μέχρι τέλους πιστοὶ δὲν ἐγκατέλιπον τὰς θέσεις τῶν ἐν τῇ καταστροφῇ.

Τῆς Πομπηΐας δὲ τὸ Ἀμφιθέατρον εἶναι ἐν ἐκ τῶν γνωστῶν μεγάλτερων. Τριάνκοντα πέντε σειραὶ βαθμίδων ἀνυψοῦντο βαθμὴδὸν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ λόφου, ἐν ᾧ ἦτο φκοδομημένον, 40 δὲ εἰσοδοὶ ἐκρησόμενον ὥπως ἐκχύνονται ἐπὶ τῆς ἀπεράντου ἐκείνης ἐκτάσεως 15 — 20,000 θεατῶν.

Δεκατέσσαρα ἀργυρᾷ ἀγγεῖα ἱκανοῦ βάρους ἀνευρέθησαν ἐν μόνῃ τῇ λεγομένῃ οἰκῇ τῶν Νηρηίδων. Πλεῖστα ἀντικείμενα καὶ χρειώδη ὀρειχάλκινα, ψέλλια γυναικεῖα ἐξ ἀπέφθου χρυσοῦ ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Φαύνου. πλῆθος δακτυλίων ἐκ τοῦ στρατωνῶς, πάντα ἐκτεθειμένα ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως δίδουν ἀκριβῆς ἰδέαν τοῦ πλοῦτου τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, οἵτινες μετὰ τῆς εἰημερείας συνήγουν καὶ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν. Οὕτω τὰ ἀντικείμενα καὶ σκεύη τοῦ κοιτῶνος, τοῦ μαγειρείου, τοῦ κομμωτηρίου κτλ. αἱ ἔδραι αἱ κλῖναι, οἱ τρίποδες, αἱ λαμπάδες, αἱ λήκυθοι, οἱ ἀμφορεῖς, τὰ ἀλάδαστρα, αἱ λεβίδες καὶ τόσα ἄλλα σκεύη, εἴτε ἐξ ὀρειχάλκου, εἴτε ἐξ ὀπτῆς γῆς, εἴτε ἐξ ἄλλων μετᾶλλων εἰσὶν ἔργα δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἀρίστα τὰ ἀποκείμενα ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς μουσεῖοις.

Ἀτελής εἶναι βεβαίως ἡ παρούσα περιγραφή τῆς ἀνασκαφῆς Πομπηΐας, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἔτι ἀτελεστέρα, ἐὰν δὲν ἐχάνομεν ἰδιαιτέρως λόγον περὶ δύο ἀντικειμένων, ἅτινα ἐκ τῶν πρώτων πλήττουσι τὴν ὄρασιν καὶ διεγείρουσι τὴν φρίκην μάλιστα τοῦ ἐπισκέπτου τῶν ἐρείπων τῆς κατακαείσης πόλεως· ταῦτα δὲ εἶναι τὰ ἔχνη τῶν θυμάτων καὶ ἡ ὁδὸς τῶν τάφων.

Ἡ σκαπάνη τῶν ἐργατῶν πολλάκις προστρούει εἰς ἀσύνηθες ἀντικείμενον ἢ χωρεῖ εἰς κενὸν χωρὸν. Γίνεται μετὰ προσοχῆς ἔρευνα τότε καὶ ἐξέρχεται εἰς φῶς σκελετός τις ἀνθρώπου ἢ ζώου ἀπηνθρακωμένου ἢ σύμπλεγμα σπαραξικάρδιον ἐνηγκαλισμένων ἀνθρωπίνων ὄντων. Κῶν τις ὑπερμεγέθης ἦτο δεδωμένος παρὰ τὴν θύραν τῆς οἰκίας τοῦ Βεσονίου Ὀρίμου· ἐκεῖ κατεκᾶ καὶ ἐν τῇ νεκρῇ αὐτοῦ διακρίνει τις τὴν ἀγωνιώδη προσπάθειάν του, ὅπως λυθῇ καὶ ἀπαλλαγῇ τῆς βεβαίας καταστροφῆς. Ἐδῶ εὐρέθη ἀνθρώπος φεύγων μετὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ καὶ κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα του τὸ βαλάντιόν του. Ἐκεῖ ἀνὴρ συσπειρούμενος ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ἀλλὰ οὐ νέος τις, οὐ αἱ συνεισπραμέναι χεῖρες προδίδουσι φρικώδεις πόνους, καὶ ἀνωτέρω γέρων προφυλάττων διὰ τῶν χειρῶν του ματαίως τὴν κεφαλὴν! Ἐκ τῶν τελευταίως ἀνα-

σκαφέντων συμπλεγμάτων είναι φρικωδέστατον τὸ τῆς μητρὸς ἐκείνης, ἥτις διὰ τοῦ σώματός της προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ καὶ προφυλάξῃ τὸ νήπιον τέκνον της !

Ἀντίθεσιν ἀξιοπαρατήρητον παρουσιάζει ἐν τῇ ὁδῷ τῶν Τάφων ἡ γελοῖσα τοποθεσία αὐτῆς καὶ ἡ σειρά, ἡ μελαγχολικὴ καὶ ἀπέραντος, τῶν τάφων αὐτῶν. Διακρίνονται μεταξύ αὐτῶν ὁ τοῦ Γράτου, ὁ τοῦ Μενομάχου, ὁ τῆς Σεβιλίας, ὁ τοῦ Καλθεντίου, ὁ τοῦ Σκαύρου. Οὗτος μὲν διακρίνεται διὰ τὸν ἄριστον ρυθμὸν του, ἐκεῖνος δὲ διὰ τὰ ἀνάγλυφά του καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὴν κομψότητά. Ἐκεῖ που πλησίον ὑπάρχει καὶ τὸ *Ustinum*, ἥτοι τὸ Καυτήριον, ἐν ᾧ τὰ σώματα τῶν νεκρῶν ἀπετεροῦντο. Θὰ ἐπεξετεινόμεθα ὅμως πολὺ, ἐὰν ἠθέλομεν νὰ χαμῶμεν ἰδιαίτερος λόγον καὶ περὶ ἄλλων διακρινομένων τάφων. Ὡς π.χ. τοῦ Διωμαίδου, τῆς Νεβολείας, τοῦ Μάρκου Κερρινίου, καὶ ἄλλων. Οὐχὶ ἄνευ συγκινήσεως τέλος παρὰ τὴν ἄκραν τῆς ὁδοῦ τῶν Τάφων ἀπαντᾷ τις τὸ *Silicernium*, τόπον, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο τὸ νεκρὸν δειπνόν (συχώρησον παρ' ἡμῶν).

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συντόμου σχετικῶς περιγραφῆς τῆς Πομπηίας καὶ τῶν ἐρείπειών αὐτῆς ἐνοεῖ πᾶς ὁπόσῃν σημασίαν ἔχει διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν καλλιτεχνίαν ἡ μελέτη τῶν πομπηϊανῶν ἀρχαιοτήτων, ὅχι ὀλιγωτέραν δὲ διὰ τὴν ἐθνολογίαν καὶ ἀρχαιολογίαν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἱατρός, ὁ φυσικός, ὁ χημικός, ὁ ὀρυκτολόγος πολλὰ διδάσκονται ἐν Πομπηίᾳ ἐκ τῶν κεκαυμένων σωμάτων καὶ τῆς στάσεως αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς λάβας καὶ τοῦ ἰδάρους.

Τῷ 1879 ἐρωτάσθη (ἐὰν δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἔκφρασιν) ἡ 18ῃ ἐκατονταετηρίς τῆς καταστροφῆς τῆς Πομπηίας, ἀλλ' αἱ ἀνασφαφαὶ δὲν διεκόπησαν· καθ' ἑκάστην ἐξάγεται νέον τι εἰς φῶς. Καὶ ὅμως κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Φιορέλλι ἀπαιτεῖται ἀκόμη ἐργασία πεντήκοντα ὅλων ἐτῶν καὶ δαπάνη πέντε ἐκατομμυρίων φράγκων περίπου, ὅπως ἀφαιρεθῇ ἐντελῶς τὸ τεφρώδες καὶ λιθῶδες περικάλυμμα, τὸ ἀποκρύπτει τὴν νεκρὰν πόλιν. Ὅπωςδὲποτε, καὶ ἐν μέρει ἐκταφεῖσα ἡ Πομπηία, παρέχει γόητρον μέγιστον καὶ ἐνδιαφέρον ἀνυπολόγιστον εἰς πάντας. Ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰ ἐρείπια αὐτῆς αἰσθάνεται πρὸ τοῦ προσώπου του τὸ ψυχρὸν πτερυγίσμα τοῦ πνεύματος τῶν τάφων καὶ τῆς ἐρημώσεως. Εἶναι τῶντι πόλις τοῦ θανάτου ! Καὶ ὅμως καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῆς εἶναι πόλις ὥραία ! Τὸ ὄνομα αὐτῆς ζῇ ἐνδοξον ὡς ἡ ἀνάμνησις τῶν περιφημοτέρων καταστροφῶν !

Ἐν Κερκύρᾳ.

ΣΠΥΡ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΣ.

## Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΜΗΤΗΡ.

ΔΙΗΓΗΜΑ.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον ἀριθμὸν).

### XXII.

Κατὰ νοέμβριον ἄπασα ἡ οἰκογένεια ὤφειλε νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Παρισίους. Ἡ κ. Ρουβεραὶ προσεποικίθη τὴν ἀσθενῆ, ὅπως ἀπόσχῃ τοῦ ταξιδίου, προτιμήσασα νὰ παραδώσῃ τὴν ἐγγόνην αὐτῆς εἰς τὰς χεῖρας τῶν γονέων, ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τοῦ Πινόν. Τῇ προτεραίᾳ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Ὑβελίνη ὤφειλε ν' ἀπέλθῃ τῆς οἰκίας, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἐπισκεφθῇ συντρόφους τινὰς τῆς παιδικῆς αὐτῆς ἡλικίας, κατοικοῦσας εἰς τὰ περίε. Ἡ κ. Ρουβεραὶ συγκατετέθη εὐχαρίστως καὶ ὡς σύντροφον ἔδωκεν αὐτῇ τὴν ἀρχαίαν τροφόν της, ἡ ὁποία θὰ τὴν συνώδευσεν εἰς Παρισίους ὡς θαλαμηπόλος. Ἡ γυνὴ αὕτη, μᾶλλον τῇ προμήτορι ἢ τῇ ἐγγόνῃ ἀφωσιωμένη, θὰ ἐχρησίμευε, κατὰ τὸ φρόνημα τῆς κ. Ρουβεραὶ,

ὡς ὁ δεσμός, ὁ συνδέων αὐτὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν της κατοικίαν.

Ἡμίσεια δωδεκάς ἐπισκέψεων συνετελέσθη διὰ τοῦ μᾶλλον συνήθους καὶ τετριμμένου τρόπου, ἄνευ οὐδενὸς ἐτέρου ἀποτελέσματος, ἢ μόνον τῆς ματαίας δαπάνης ὁλοκλήρου φθινοπωρινῆς μεταμεσημβρίας. Καθ' ἣν στιγμὴν ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ρουβεραὶ, ἡ Ὑβελίνη εἶπεν εἰς τὸν ἀμαξηλάτην :

— Ὡδήγησέ με εἰς τῆς κυρίας δὲ Πρεζάνς.

— Ἀλλὰ, παρετήρησεν ἡ τροφός, αὐτὸ δὲν εἶναι εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐπισκέψεων.

— Ἡ γιαιχὶ δὲν θὰ τὸ ἐνθυμήθηκε, καθὼς φαίνεται, ἀπήντησεν ἡ νεᾶνις μετ' ἀφελείας. Δὲν ἤμπορῶ νὰ φύγω χωρὶς νὰ ἀποχαιρετήσω τὴν ἐξαδέλφην μου Βέρθαν· ἔπειτα εἶναι ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον μας.

Οὐδεμία ὑπῆρχεν εἰς αὐτὰ ἀπάντησις καὶ ἡ τροφός δὲν προέβαλε πλέον παρατηρήσεις.

Ὅταν ἡ ἀμαξία ἐφθασεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον, ἡ Ὑβελίνη κατήλθε μόνη εἰποῦσα εἰς τὴν τροφόν :

— Περιττὸν νὰ ἔλθῃς· θ' ἀναβῶ μίαν στιγμὴν καὶ ἀμέσως ἔρχομαι.

Ἡσυχος ἡ τροφός ἐστηρίχθη διὰ τῶν νώτων ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς ἀμᾶξης καὶ ἀνέμενεν, ἐνῶ ἡ δεσποινὶς Βοῖς εἰσῆρχετο εἰς τὸν οἶκον.

Ἡ Βέρθα καὶ ἡ μήτηρ της εἰργάζοντο ὑπὸ τὸ φῶς τῆς λυχνίας. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας ἐκείνης, ἐν ᾗ ἡ Ὑβελίνη ἐφαντάσθη νὰ κατοικήσῃ, ἦτο ἀπλούστατον καὶ πτωχόν. Ἡ καρδιά της ἐπλήγη ἐκ τούτου οὐχὶ δι' αὐτὴν ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τοὺς ξένους τῆς κατοικίας.

Κατ' ἀρχὰς δὲν τὴν ἀνεγνώρισαν, διότι ἡ χωρική, ἥτις ἦνοιξεν αὐτῇ τὴν θύραν, ἠγνόει ὅτι πρέπει νὰ προαγγεῖλῃ τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκεπτρίας. Ὅταν ὅμως, ὑψηλὴ καὶ κομψή, ἐπλησίασε πρὸς τὴν λυχνίαν ἡ Βέρθα ἔρρηξε κραυγὴν.

— Ἡ Ὑβελίνη Βοῖς ! πῶς σεῖς ἐδῶ ;

Εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ἠνοίχθη θύρα παρακειμένου δωματίου καὶ ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας ἐφάνη ὁ Γεώργιος.

Ἐκεῖνος τὴν ἀνεγνώρισεν ἀμέσως. Τὴν εἶχεν ἰδεῖ πάντοτε ἄσπεπῇ, ἐλαφρῶς ἐνδεδυμένην, ὁ μικρὸς ὅμως ἐκ πτερῶν πῖλος καὶ τὸ ἐσωτερικῶς γουνωμένον ἐπανωφόριον αὐτῆς, δὲν τὴν παρεμύρουν δι' αὐτὴν !

Ἐνῶ αἱ δύο γυναῖκες, συνελθοῦσαι ἐκ τῆς ἐκπλήξεως αὐτῶν, ἔδιδον κάθισμα εἰς τὴν ἐπισκεπτρίαν, ἐκεῖνος τὴν παρετήρει σκεπτόμενος ἐὰν ἔπρεπε, πρὶν ἢ τὸν ἰδῇ, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ γραφεῖον του, ἐνθα ἀνεγίνωσκεν, ἢ ν' ἀπολαύσῃ τῆς θείας χαρᾶς, ἣν ὁ οὐρανὸς ἔστελλεν αὐτῷ. Οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐσκέπαστο ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἦλθε δι' αὐτὸν καὶ ὅμως ὁ Θεὸς ἡξέυρει ὅτι δὲν εἶχεν ἔλθει δι' ἕτερον σκοπόν.

Ἐνῶ ἐκεῖνος διενόετο ταῦτα ἡ Ὑβελίνη, ἀνυψώσασα τοὺς ὀφθαλμούς, τὸν παρετήρησεν. Ἀμέσως ἠγέρθη καὶ προύχρησε πρὸς αὐτόν.

— Κύριε Γεώργιε, εἶπε διὰ φωνῆς ἥς ἡ καθαρότης κᾶπως ἐξέλιπεν, ἔχομεν ἓνα αἰῶνα νὰ ἴδωμεν ἀλλήλους. . . νομίζω δὲ ὅτι δὲν εἶναι σφάλμα μου.

Καὶ ἔτεινεν αὐτῷ τὴν χεῖρα, ἣν ἐκεῖνος ἔλαβε καί, χωρὶς νὰ θέλῃ, ἐσφιγξέ πλείστορον παρ' ὅσον ἤθελε. Τὸ ροδόχρουν αὐτῆς πρόσωπον, ζωηρότερον καταστάν ὑπὸ τοῦ ψυχους καὶ τῆς συγκινήσεως, κατέστη αἵφνης πελιδνόν καὶ ἐκινήθη ἐλαφρῶς. Ἀμέσως ἐκεῖνος ἀφῆκε νὰ καταπέσῃ ἡ χεὶρ τὴν ὁποίαν ἐσφιγξεν.

— Εἶχον πολλὰν ἐργασίαν, δεσποινίς, ἀπήντησε ψυχρῶς.

Ἡ κ. δὲ Πρεζάνς τοὺς παρετήρει, τρέμουσα ἐπὶ τῷ ὅτι ἡδύναντο νὰ εἰπωσι πρὸς ἀλλήλους, κατασυντριβείσα ὑπὸ τὸ βῆρος τῆς βαρυνούσης αὐτὴν εὐθύνης καὶ μὴ τολμῶσα νὰ προφέρῃ λέξιν.

Ἡ Ὑβελίνη εἶχεν ἐπανακτῆσαι αὐτὴς τὴν φαινομενικὴν αὐτῆς γαλήνην.

— Ἦλθον, ἐξηκολούθησε, διὰ νὰ ἀποχαιρετήσω τὴν ἐξαδέλφην